

Kuusamo 2020

Hakojärven ranta-asemakaavan arkeologinen inventointi

Jaana Itäpalo 5.2.2021

KESKI-POHJANMAAN ARKEOLOGIA*PALVELU*

Tiivistelmä

Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu suoritti arkeologisen inventoinnin Kuusamon Hakojärven ranta-asemakaavan muutosalueella. Maastotyön suoritti FM Jaana Itäpalo 8.9.2020 1 kenttätöypäivän aikana. Työn tilaaja on KimmoKaava Tmi.

Inventoitu suunnittelualue on n. 31 hehtaaria ja se sijaitsee Kuusamon keskustasta n. 28 km pohjoiseen Hakojärven pohjoisrannalla. Järven etelärannalla on tehty kaavoitukseen liittyvä arkeologinen inventointi vuonna 2016. Nyt vireillä olevalla asemakaavan muutoksella on tarkoitus ajantasaistaa rakennusoikeudet ja käyttötarkoitukset, rakennuspaikkojen määrään ja sijaintiin ei ole suunnitteilla merkittäviä muutoksia.

Ennen inventointia Hakojärven ympäristöstä tunnettiin kivikautisiksi asuinpaikoiksi luokitellut *Hakojärvi N* (1000006504), *Hakojärvi NE* (1000006502) ja *Purnujärvi NW* (1000006498), esihistoriallinen pyyntikuoppakohde *Kantojoki* (1000006507), tarkemmin määrittelemätön esihistoriallinen kuoppakohde *Purnulahti* (1000009114) sekä vielä kvartsilöytöpaikka *Tulilamminkangas* (1000006510). Vuoden 2016 inventoinnissa järven etelärannalta löytyi historiallisen ajan kämpän pohja *Purnulahti 2* (1000030831), kaksi leimapuuta *Purnulahti 2* (1000030831) ja *Hakojärvi itä* (1000030834) sekä yksi uuttupuu *Purnujärvi länsi* (1000030833). Tunnetuista kohteista selvitysalueella sijaitsee *Hakojärvi N*, mistä on löytenyt kaksi asumuspainanteen omaista muodostelmaa ja kvartseja.

Inventoinnissa ei paikannettu uusia kohteita, entuudestaan tunnetussa kohteessa *Hakojärvi N* ei tehty uusia havaintoja.

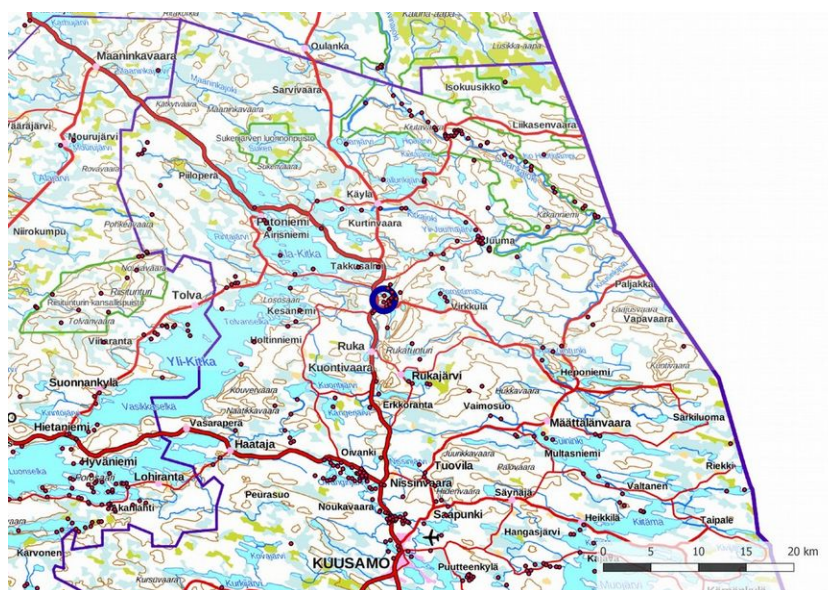
Sisällysluettelo

	S.
1. Perustiedot.....	3
2. Lähtökohdat ja menetelmät.....	3
2.1 Tutkimushistoria.....	4
2.2 Menetelmä.....	4
3. Maisema, topografia ja geologia.....	5
4. Alueen maankäytön historiaa	9
5. Tulokset.....	11
6. Kohdetiedot.....	12
7. Aineistoluettelo.....	13

1. Perustiedot

Selvitysalue: Hakojärven ranta-asemakaava, n. 31 ha
Tilaaja: KimmoKaava Tmi
Laji: osainventointi
Kenttätyöaika: 8.9.2020, yhteensä 1 kenttätyöpäivä
Karttanumerot: TM35-lehtijako MML T5311L (mk 1:20 000)
vanha yleislehtijako 461301 MML (mk 1:20000)
Korkeus: n. 247 – 260 m mpy
Koordinaattijärjestelmä: ETRS-TM35 FIN -tasokoordinaatisto
Aiemmat löydöt: KM 33785:1-2 **Inventointilöydöt:** -
Aiemmat tutkimukset: 2003 Anti Krapu, inventointi, Hakojärvi N

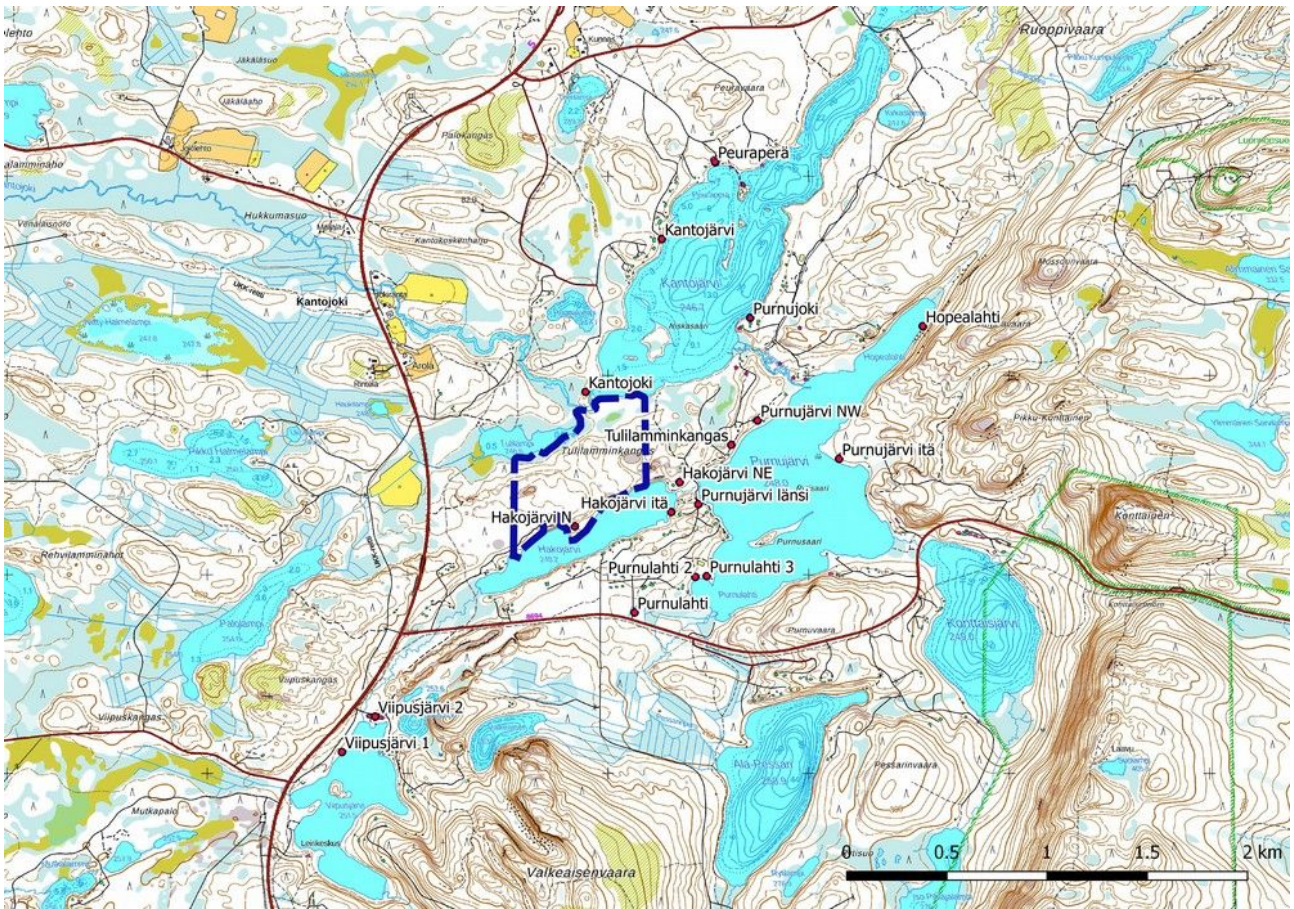

Kaavan yleissijainti. Arkeologiset kohteet pieninä ympyröinä, tiedot Museoviraston muinaisjäännösrekisterin mukaan.

2. Lähtökohdat ja menetelmät

Kuusamossa ollaan laatimassa Hakojärven ranta-asemakaavan osittaista muutosta. Suunnittelualue on n. 31 hehtaaria laaja ja se sijaitsee Kuusamon keskustasta n. 28 km pohjoiseen Hakojärven pohjoisrannalla, pohjoisosa rajautuu Tulilampeen ja Kantojärveen. Osana kaavan vaikutusten arviointia tehtiin syksyllä 2020 arkeologinen maastoinventointi. Järven etelärannalla on tehty arkeologinen inventointi viimeksi vuonna 2016. Nyt vireillä olevalla asemakaavan muutoksella on tarkoitus ajantasaistaa rakennusoikeudet ja käyttötarkoitukset.

Ennen inventointia selvitysalueelta tunnettiin yksi arkeologinen kohde, *Hakojärvi N*, mistä on löytynyt kaksi asuinpainanteen omaista muodostelmaa ja kvartseja, kohde on ajoitettu kivi- ja/tai pronssikautiseksi. Lähi-alueella sijaitsee useita esihistoriallisia asuinpaikkoja ja muutamia pyyntikuoppakohteita. Hakojärven etelärannalta on löytynyt useampi historiallisen ajan kohde.

Taustakartta Mml 8/2020.

Selvitysalueen likimääräinen raja. Arkeologiset kohteet nimetty kartalle, kohdetiedot Museoviraston kulttuuriympäristöpalveluikkunan mukaan.

2.1. Tutkimushistoria

Aluetta ja sen lähiympäristöä on inventoitu aiemmin kolmessa kaavahankkeessa: vuonna 2003 liittyen Rukan osayleiskaavan laadintaan (Oulun yliopisto, arkeologian oppiaine). Järven eteläpuolella inventoitiin vuonna 2007 liittyen Hakojärven ranta-asemakaavan laajennukseen (Pohjois-Pohjanmaan museo) ja vuonna 2016 uudemman kerran Hakojärven ranta-asemakaavan muutokseen liittyen (Keski-Pohjanmaan ArkeologiaPalvelu).

2.2. Menetelmä

Maastoinventointi perustui lähistöllä tehtyjen aiempien arkeologisten selvitysten raporttitietoihin, Maanmittauslaitoksen maaperäkarttoihin, ortokuvaan, korkeusmalliin sekä laserkeilausaineistoon ja Museoviraston arkeologisista kohteista ylläpitämään digitaaliseen tietokantaan. Kirjallisuuden ja vanhojen karttojen avulla selvitettiin mahdollinen kohdealueella sijainnut historiallinen asutus ja elinkeinot, joista olisi voinut säilyä rakenteita myös maan pinnan alapuolella.

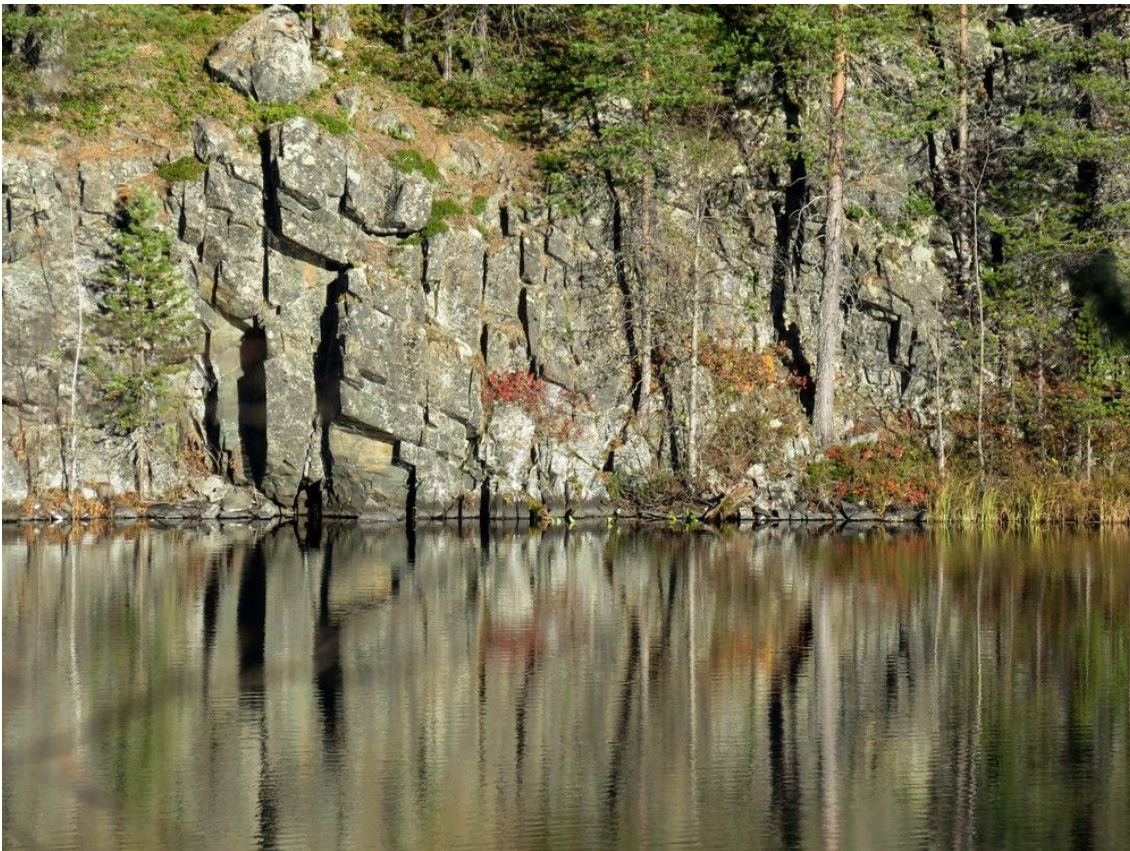
Varsinainen isojako alkoi Kuusamossa vasta 1902 ja se kesti vuoteen 1916, ennen isoajakoa oli pantu toimeen väliaikainen lohkojako 1880-luvulla, tätä vanhempaa tarkempaa historiallista karttamateriaalia ei siten ole. Lähihistorian maankäytön vaikutuksia maisemaan ja mahdollisiin arkeologisiin kohteisiin arvioitiin maastohavainnoinnin lisäksi mm. vanhimpien vuosina 1964 ja 1979 laadittujen peruskarttojen avulla.

Kenttätömenetelmät olivat pintahavainnointi, valokuvaaminen, kairaus käsikairalla sekä muutamilla paikoilla pienet lapiopistot, lisäksi veteen laskevia kallioita tarkastettiin kiikarilla Hakojärven etelärannalta. Koko suunnittelualue käytiin kävelemällä läpi. Kallioisesta ja kivisestä maaperästä johtuen pieniä koepistoja kaivettiin lapiolla vain Kantojärven etelärannalla.

Työssä käytettiin EGNOS-yhteensopivaa paikanninta Garmin GPSmap 62s ja QuantumGis -paikkatieto-ohjelmaa.

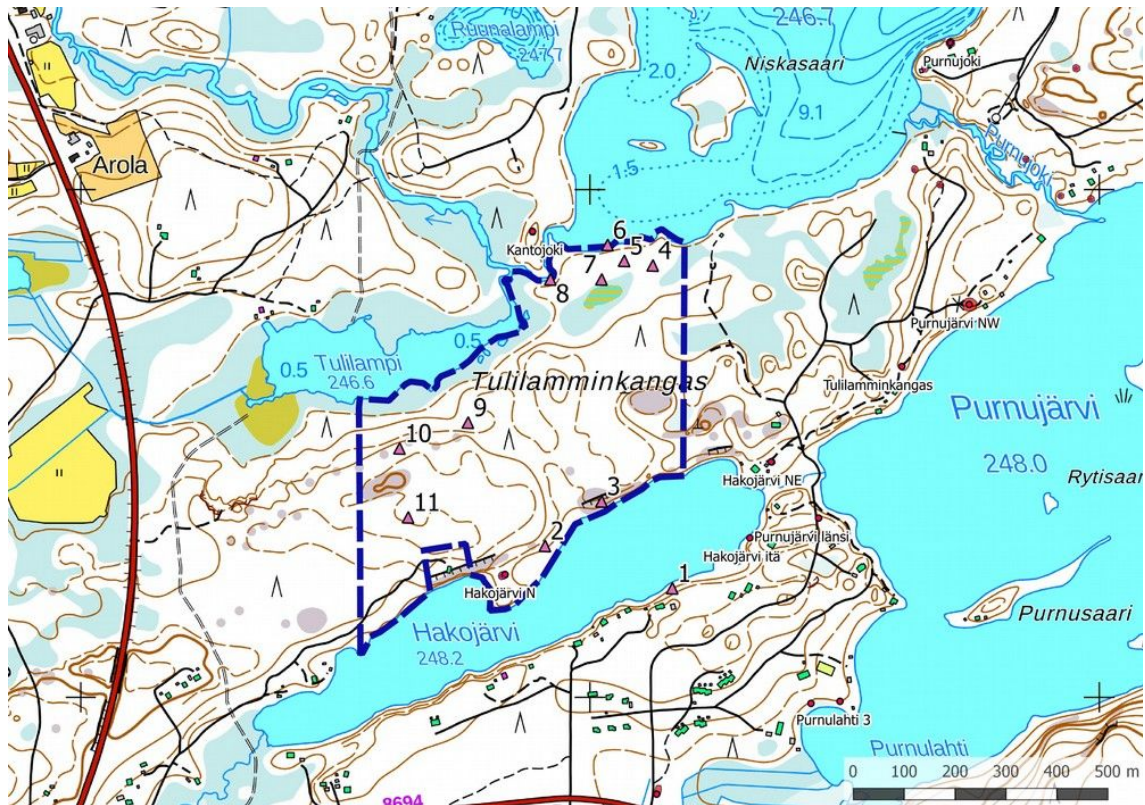
3. Maisema, topografia ja geologia

Etelässä kaava rajautuu Hakojärveen, pohjoisessa Tulilampeen ja Kantojärveen. Hakojärvi on n. 1 kilometrin mittainen ja enimmillään 200 m leveä, matala Tulilampi on n. 500 mittainen ja enimmillään n. 150 m leveä, siltä on yhteys koillispuoliseen Kantojärveen, joka on jo isompi järvi. Alue on enimmäkseen kallioista mäntymetsämaastoa, kaavan lounaisosan reunalla sijaitsee yksi vapaa-ajan asunto. Hakojärven pohjoisranta on miltei kokonaan kallioista, osa kallioista laskee lähes pystysuoraan veteen. Tulilammen ja Kantojärven rannat ovat rämeisiä, kaavan alueella Kantojärven rantavyöhyke on maaperältään hiekkaa. Kantojärven eteläpuolella on pieni vetinen suo.

Kuva 1. Hakojärven etelärannalla on pystysuoraan veteen laskevia kallioita, kuva järven etelärannalta pohjoiseen. Kuvattu vuoden 2016 inventoinnissa.

Kuusamon seutu on kokonaan supra-akvaattista. Alue kuuluu kallioperältään karjalaiseen liuskevyöhykkeeseen, joka syntyi noin 2 miljardia vuotta sitten. Tämän muinaisen vuoriston jäänteitä ovat myös Rukatunturi, Valtavaara ja Konttainen. Niiden kalliopinnassa on havaittavissa hyvin mannerjäätikön liikesuunnan jäljet. Kaava-alue sijaitsee itäkoillis-länsiluodesuuntaisella soraharjanteella, joka on syntynyt mannerjäätikön sulamisvaiheessa.

Valokuvauspaikat 1-11 merkitty kolmioilla. Taustakartta Mml 9/2020. Arkeologiset kohteet punaisina ympyröinä ja alueina Museoviraston muinaisjäännösrekisterin mukaan.

2. Matalaa rantaa kaavan eteläosassa, kuva koilliseen. 3. Rantatörmä kaavan eteläreunalla, kuva koilliseen.

4. Kantojärven etelärantaa.

5. Oivaa inventointiseuraa, lapintiainen istahti kairalle.

6. Kantojärven lounaisrantaa itään.

7. Vetinen suolampare kaavan pohjoisosassa.

8. Tulilammen ja Kantojärven yhdistävä uoma on kirjaskasvetinen.

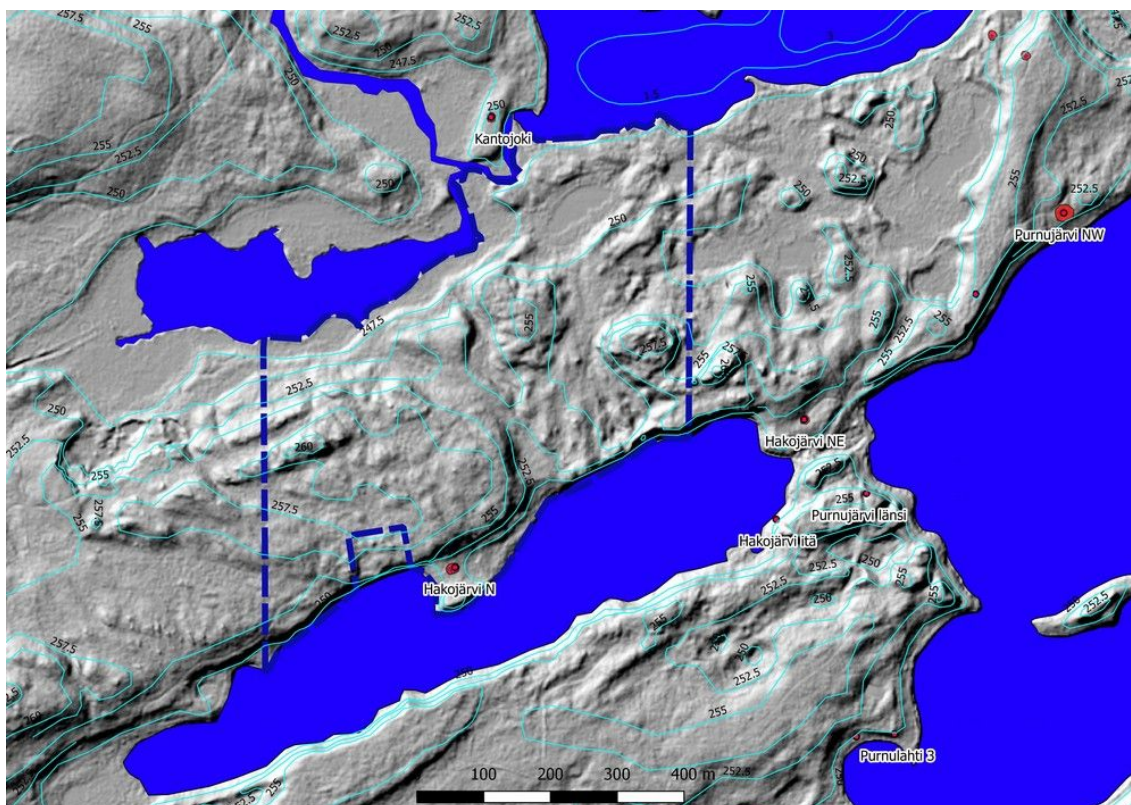
9. Nuorta mäntymetsää kaavan pohjoisosassa.

10. Tulilammen etelärantaa pohjoiseen.

11. Metsää kaavan länsiosassa, kuva länteen.

Kohde- ja sen lähialuetta vasten vinovalovarjoste 2 m DEM ja korkeuskäyrät. Tausta-aineistot Mml 8/2020. Arkeologiset kohteet nimetty kartalla, kohteet ja kohderajaukset Museoviraston muinaisjäännösrekisterin mukaan.

Kaavan alue ortokuvalla. Tausta-aineistot Mml 8/2020. Arkeologiset kohteet nimetty kartalla, kohteet ja kohderajaukset Museoviraston muinaisjäännösrekisterin mukaan.

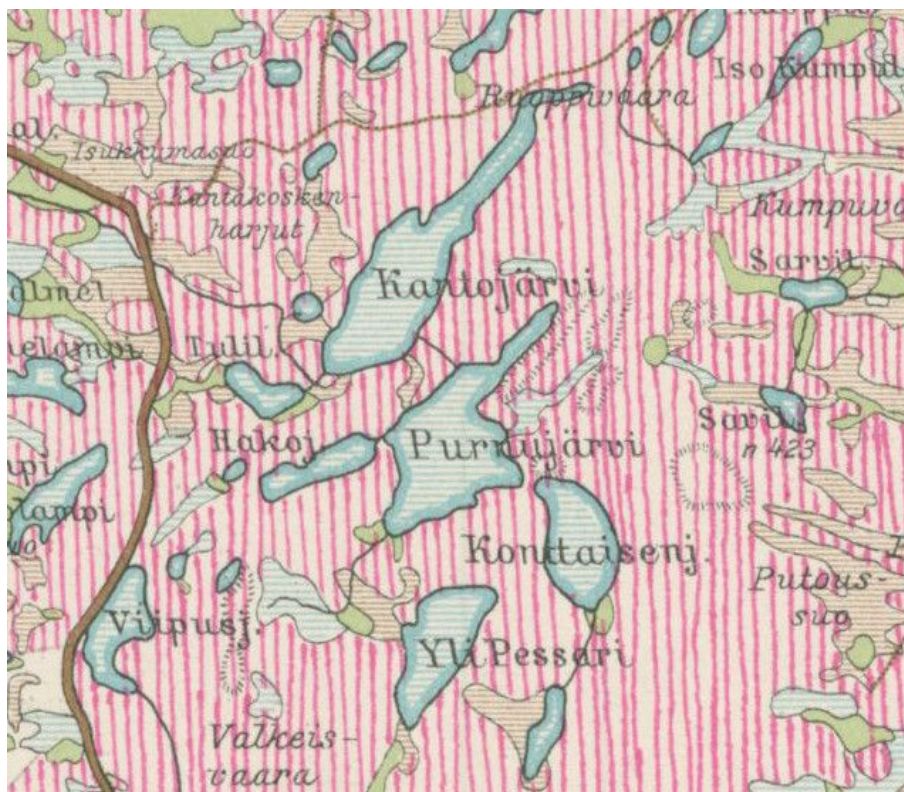
4. Alueen maankäytön historiaa

Lähialueella sijaitsee useita kivikautisia asuinpaikkoja ja joitakin pyyntikuoppakohteita, joista pääosa on löytynyt vuoden 2003 Rukan osayleiskaavan inventoinnissa, asuinpaikkalöydöt ovat kvartseja, kaavan suunnittelualueelta on tunnistettu myös kaksi asumuspainanteen omaista muodostelmaa. Kaavan etelärannan lähes pystysuoraan veteen laskevat kalliot ovat potentiaalisia kalliomaalausten sijainnille.

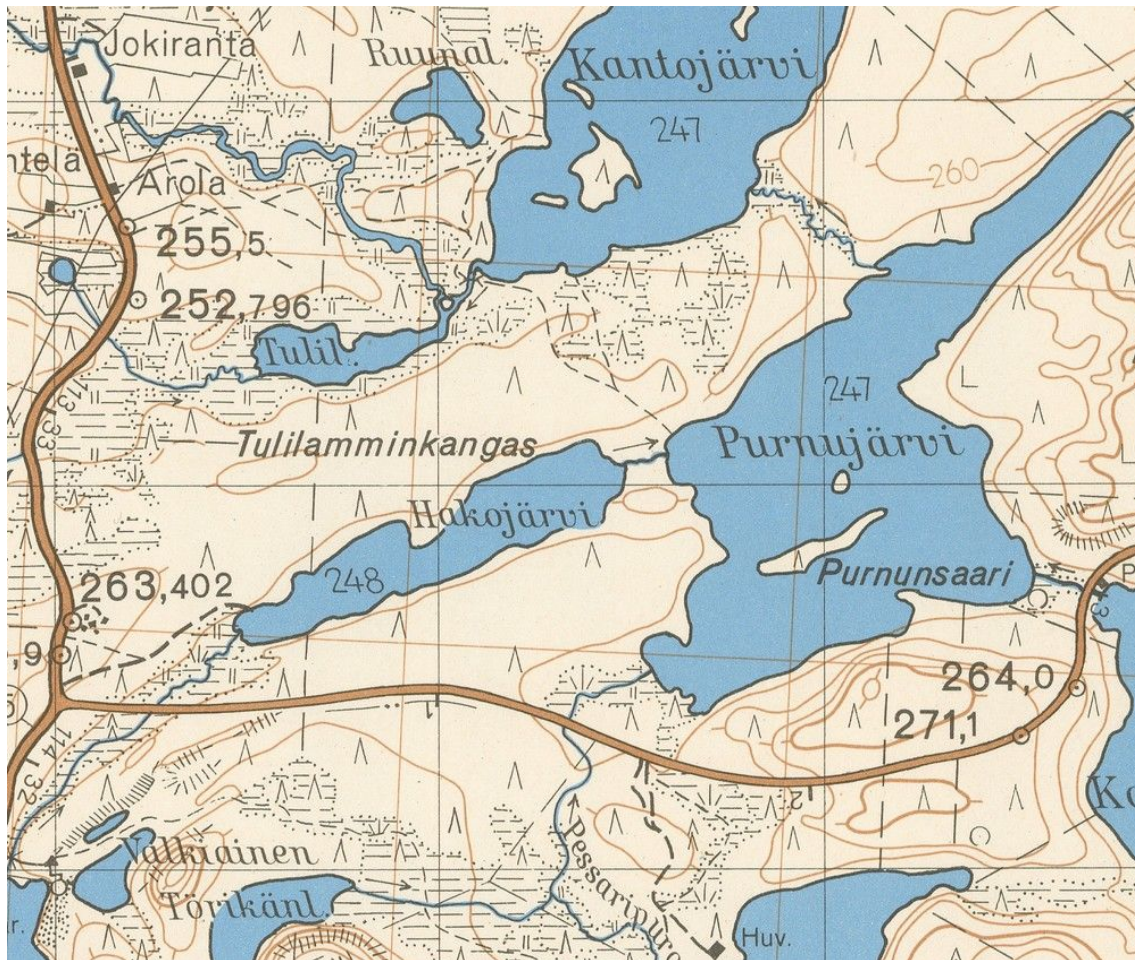
Alue on merkitty historiallisille kartoille asumattomaksi metsämaastoksi. Tunnetut historiallisen ajan maankäytön merkit liittyvät lähinnä uuden tai uusimman ajan metsätalouteen; niitä ovat vuoden 2016 inventoinnissa löydetty metsäkämpän pohja sekä kaksi leimapuuta ja uuttupuu, joka ehkä myös liittyy metsätöihin. Metsäkämpän pohjasta voitiin tunnistaa kaksi tulisijaa, mikä voi viitata 1800-luvun metsäkämppään. Leimapuut ovat ajalta ennen kuin silloiset kruununmaat tulivat Metsähallituksen haltuun 1860-luvulla. Vuoden 1964 peruskartalla Hakojärven ranta oli vielä kokonaan rakentamaton.

Ote Kuusamon vuoden 1827 pitäjänkartasta. Keskivaiheilla Purnujärvi, Kantojärvi ja Hakojärvi on esitetty ni-meämättöminä. Asutusta oli jo syntynyt lähialueen kaikkien isompien järvien rannoille. Kartta: Vanhakartta: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2014-00006230> .

Ote vuoden 1924 taloudellisesta kartasta. Hakojärven ympäristö on merkitty metsämaaksi. Kartta: Kansallis-
arkiston digitaaliarkisto: Suomen taloudelliset kartat, Alakitka Iccb:35.

Ote vuoden 1964 peruskartasta, Hakojärven ranta oli vielä kokonaan rakentamatonta. Maanmittauslaitos, <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>.

5. Tulokset

Inventoinnissa ei paikannettu uusia arkeologisia kohteita. Entuudestaan tunnettu kohde *Hakojärvi N* oli ilmeisesti samassa kunnossa kuin löytöaikana. Kohde on vaikeasti maastossa havaittava, kuten aiemmissa raportitiedoissa kuvaillaan.

5.2.2021

Jaana Itäpalo

Jaana Itäpalo

6. Kohdetiedot

Hakojärvi N			
Rekisteritiedot		Paikkatiedot	
Mj-rekisteri	1000006504	TM35-lehtijako	T5311L
Laji	Kiinteä muinaisjäännös	Vanha yleislehtijako	461301
Tyyppi	Asuinpaikat	Koordinaatit ETRS-TM35FIN	P: 7345242 I: 596833 P: 7345239 I: 596825 (nro 1) P: 7345236 I: 596830 (nro 2)
Tyypin tarkenne	Asumuspainanteet	N2000	Z 250 m
Ajoitus	Kivikautinen/pronssikautinen	Koordinaattiselite	Rekisteriportaalin tieto
Aiemmat tutkimukset	2003 Antti Krapu, inventointi	Inventointimenetelmät	Pintahavainnointi, kairaus
Aiemmat löydöt	KM 33785:1-2 (kvartsi-iskoksia)	Inventointilöydöt	-
Kuvaus:			
Rekisteriportaali: Kohde sijaitsee Hakojärven pohjoisrannalla, etelään työntyvällä niemellä, loivan rantatörmän päällä, rannasta noin 20 m päässä. Paikalla on kaksi asumuspainannetta, joista pienempään tehdystä koekuopasta on löytynyt kvartsi-iskoksia. Kvartsia on löytynyt myös rantatörmän päälle tehdystä koekuopista. Asumuspainanteet ovat kiinni toisissaan ja niiden ympärillä olevat vallit tuskin havaittavissa. Painanteet ovat kooltaan 4,5 x 4,5 m ja 8 x 6 m. Maaperä paikalla on karkeahkoa hiekkaa, puusto tiheää männikköä. 2020: Kohde oli ennallaan. Paikalle erottuu tasaisempi alue, asumuspainanteet ovat vaikeasti hahmotettavissa, kuten aiemmissa tiedoissa mainitaan. Maaperä on hiekkaa, ja enimmäkseen kivikkoista. Niemekkeen eteläosassa olevan mäen päältä ei havaittu maan pinnalta tai kairatessa esihistoriaan viittaavaa. Sielläkin maaperä on hiekkaa ja kivikkoista.			
Ehdotus suojaluokaksi:	Aiemman rajauksen mukaan n. 240 m².		

Rekisteriportaalin rajausta punaisena, alakohteet tähtinä.

Kohteen eteläpuolelta niemen kärjessä olevalta mäeltä ei havaittu merkkejä esihistoriasta, kuva länteen.

7. Aineistoluettelo

Digitaalinen aineisto

Arkistolaitoksen digitaaliarkisto, <http://digi.narc.fi/digi/search.ka>

Geologian tutkimuskeskus,
<http://gtkdata.gtk.fi/Maankamara/index.html>

Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu, tutkimusraportit, http://www.kparkeologia.fi/?page_id=132

Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu,
<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>
<http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna, arkeologiset kohteet ja kulttuuriympäristön tutkimusraportit
arkeologia, <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>

Vanha kartta, <https://expo.oscapps.jyu.fi/s/vanhakartta/page/etusivu>

Kirjallisuus:

Ervasti, Seppo, Kuusamon historia 1. 1978.